

Zakład Edukacji Zdrowotnej
Wydział Nauk o Zdrowiu
Uniwersytet Medyczny w Lublinie
20-081 Lublin, ul. Staszica 4/6
Tel. (81) 448-67-20,
e-mail: zakladedukacjizdrowotnej@umlub.pl

Lublin 27.07.2023r.

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Kowalenko pt.: „Przygotowanie pielęgniarek i położnych do radzenia sobie w sytuacji śmierci pacjenta”.

Promotor : Prof. dr hab. n. med. Elżbieta Krajewska - Kułak

Postrzeganie śmierci na przestrzeni wieków przez społeczeństwo uległo zmianom zarówno w myśleniu, postawach jak również w relacjach pomiędzy osobą umierającą i osobami nią się zajmującymi – od empatii, współczucia, żalu i bólu do odhumanizowanej medykalizacji śmierci.

Problematyka związana z umieraniem i śmiercią to również zagadnienie naukowe. Tanatologia to słowo pochodzenia greckiego thanatos - śmierć, logos – nauka o śmierci człowieka, w szczególności zajmuje się jakościowym opisem przyczyn śmierci oraz żalem jej towarzyszącym. Badania w tej kwestii opierają się na założeniu, że życie jest na tyle istotną wartością, że może być zasadne i korzystne poznanie procesu umierania i jeśli to możliwe sposobów wpływania na niego. Tanatologia jest dziedziną interdyscyplinarną korzystającą z wiedzy takich dyscyplin jak: filozofia, psychologia, socjologia, geriatria, gerontologia, literatura nie jest bogata w tym zakresie, niemniej zainteresowanie tą dziedziną się rozwija. Praca Pani Magister Marty Kowalenko bardzo dobrze wpisuje się w nurt badań zagadnienia związanego z ostatnim etapem życia człowieka – umierania i śmierci (tanatologii).

Ocena części teoretycznej pracy

Część teoretyczna pracy obejmuje 26 stron tekstu (wstęp oraz rozdziały 1-3 z podrozdziałami) i została opracowana na podstawie dostępnego przeglądu aktualnego piśmiennictwa krajowego i międzynarodowego. Doskonale wprowadza w problematykę pracy. Autorka dokonuje szczegółowego przeglądu literatury, co czyni, że już sama część teoretyczna ma wysoką wartość naukową, a styl prowadzonego przez Panią Magister przeglądu pokazuje dojrzałość i umiejętność krytycznej analizy wyników badań i opinii ekspertów.

We wstępie i pierwszym rozdziale doktorantka zawarła usystematyzowaną wiedzę dotyczącą problematyki psychospołecznych zagrożeń w pracy, traktując je, jako zagrożenia o charakterze globalnym, oraz jako wyzwania dla tworzenia nowych form zatrudnienia i niwelowania stresu, a także tworzenia klimatu bezpieczeństwa, który jest wyznacznikiem zdrowia pracowników. Autorka słusznie zauważa, że w literaturze przedmiotu można się spotkać z wieloma teoriami i modelami odnośnie zagrożeń psychospołecznych i mimo różnic w ich definiowaniu – podobieństwa odnajdowane są głównie w skutkach oddziaływania zagrożeń psychospołecznych na organizm człowieka. Wszystkie bowiem czynniki (stresory) tworzą źródło stresu, który permanentnie jest szkodliwy.

W zawodzie pielęgniarstwa i położniczego znajdujemy wiele płaszczyzn mogących stanowić źródło stresu, potwierdzają to liczne badania oraz raporty i opinie ekspertów w zakresie organizacji i zarządzania w systemie ochrony zdrowia i bezpośredniej opieki medycznej. Taką płaszczyzną obciążoną dużym stresem w ich pracy zawodowej są między innymi psychiczne i fizyczne konsekwencje obcowania ze śmiercią pacjenta. Liczne badania dotyczące postaw i postrzegania śmierci wśród personelu pielęgniarstwa w Polsce, potwierdzają, że większość pielęgniarek przejawia pozytywne postawy wobec śmierci i umierania pacjenta, traktują go z godnością i pełnym poszanowaniem jego praw. W analizie teoretycznej autorka odniosła się także do ważnego zagadnienia, jakim jest zagrożenie wypalenia zawodowego pielęgniarek i położniczych. w wielu tekstach źródłowych pielęgniarki i położne są wymieniane jako jedna z głównych grup narażonych na wystąpienie wypalenia zawodowego. Zasadnicze właściwości powstania syndromu wypalenia tkwią w warunkach osobowości, temperamencie i poziomie aspiracji czy umiejętności samokontroli oraz w potrzebie profesjonalnego pomagania.

Część teoretyczną kończy rozdział poświęcony metodom radzenia sobie z emocjami po śmierci pacjenta. W raportach wyników badań polskich autorów wykazano, że sposoby radzenia zależą od wieku, stażu pracy oraz wykształcenia pielęgniarek i położnych. Wszystkim natomiast towarzyszy także lęk, smutek, bezsilność, a także współczucie i czasem rozpacz. Zwiększone natężenie tych emocji występuje np.: w hospicjach. Wykazano również, iż pielęgniarki w znacznym stopniu były w stanie kontrolować stan swoich emocji, zależnie od zasobów własnych jednostki, które ułatwiają radzenie sobie z sytuacjami problematycznymi.

Podkreślenia wymaga przygotowanie przez Doktorantkę wyników badań przeprowadzonych przez Campbell-Sills, Cohan i Stein, a dotyczących wielowymiarowości pojęcia prężność osobowości na które składają się: temperament, zdolności, cechy osobowości pozwalające na aktywne rozwiązywanie problemów. Osoby o niskiej prężności osobowości wybierały mniej racjonalne style radzenia sobie ze stresem i sytuacjami traumatycznymi, niż osoby o wysokiej prężności osobowości.

Ocena metodologii badań

Część empiryczną pracy, poprzedza omówienie założeń metodologicznych i organizacyjnych. Celem badań przeprowadzonych przez Panią Martę Kowalenko była ocena własnej skuteczności pielęgniarek / pielęgniarzy w kontakcie ze śmiercią pacjenta oraz poznanie ich przygotowania w zakresie kontrolowania emocji i umiejętności radzenia sobie w sytuacji trudnej. Sformułowano także cele szczegółowe, spośród których na wyróżnienie zasługuje cel w którym uwzględniona została ocena zapotrzebowania w zakresie warsztatów z psychologami i psychiatrami w temacie obcowania ze śmiercią pacjenta i rozmowy z rodziną. Praca zawiera problemy badawcze i hipotezy tworząc określony model badawczy. Podkreślenia wymaga także ustalenie aspektu praktycznego, w którym uwzględniono ryzyko narażenia na zespół wypalenia sił w pracy pielęgniarek i położnych mających kontakt ze śmiercią oraz zapotrzebowania na edukację w zakresie umiejętności radzenia sobie ze stresem.

W badaniach została wykorzystana metoda sondażu diagnostycznego, w ramach którego zastosowano technikę ankietowania, która była poprzedzona badaniami

pilotażowymi w grupie 50 osób. Badaniem zasadniczym objęto 287 osób pracujących w zawodzie pielęgniarki i położnych. Dobór próby był celowy. W operacjonalizacji badań wykorzystano standaryzowane narzędzia badań, takie jak: FAS –skala oceny zamożności rodziny, SWLS – skala satysfakcji z życia, CISS- kwestionariusz radzenia sobie w sytuacjach trudnych, GSES – skala uogólnionej własnej skuteczności, CECS – skala kontroli emocji skala lęku i fascynacji śmiercią, oraz kwestionariusz autorski.

W metodologii rozprawy doktorskiej autorka opisuje procedury badania i użyte metody statystyczne. Analizę statystyczną wykonano w programie R. Studio z ujęciem języka oprogramowania R. Analiza opisowa pytań ankietowych wykonana została w oprogramowaniu Microsoft Excel, natomiast ocenę normalności rozkładu zmiennych dokonano na podstawie histogramów oraz wykresów QQ.

Zależności pomiędzy zmiennymi oceniano właściwie dobranymi testami statystycznymi, a ocenę korelacji wykonano stosując współczynnik korelacji tau kandalla ze względu na porządkowy charakter skal. Wiek, staż pracy oraz miejsce pracy potraktowano jako potencjalne zmienne zakłócające, stosując prawidłowo model liniowy z uwzględnieniem w/w parametrów. W rozdziale metodologicznym autorka zamieściła charakterystykę badanej grupy, chociaż poprawniej byłoby zamieścić ją w części empirycznej (opis wyników badań).

Ocena części empirycznej (wyniki badań)

Wyniki rozprawy doktorskiej zostały zaprezentowane w postaci tabel i rycin. Autorka szczegółowo przedstawiła analizę badanych obszarów i dokonała wnikliwej oceny wyników badań w zakresie weryfikacji hipotez obejmujących potwierdzenie o własnej skuteczności pielęgniarek i położnych w kontakcie ze śmiercią pacjenta, a także zapotrzebowania na wiedzę w zakresie kontroli własnych emocji i umiejętności radzenia sobie w trudnej sytuacji.

Podkreślenia wymaga zamieszczenie przez autorkę podsumowania wyników badań, a także odniesienie do sformułowanych wcześniej hipotez – które autorka w całości lub częściowo własnymi badaniami zweryfikowała. Wykazała się przy tym umiejętnością krytycznej oceny własnych badań wskazując na ograniczenia przygotowanej pracy.

Przeprowadzona dyskusja zawiera szczegółowe interpretacje międzynarodowych badań w odniesieniu do własnych wyników. Doktorantka w tej części dysertacji wykazała się umiejętnością krytycznej analizy i oceny dotychczasowych badań, wskazała na potrzebę dalszych analiz i badań dotyczących przygotowania pielęgniarek i położnych do radzenia sobie w sytuacji śmierci pacjenta. W całości dyskusja świadczy o wysokim poziomie odczytania, wyrażania naukowych opinii oraz krytycznych obserwacji w zakresie przyszłych badań. Prace kończy dziewięć opisowych wniosków, które wynikają z przedstawionych przez autorkę badań. Ważny aspekt dysertacji stanowią postulaty w których Pani Magister stwierdza, że kontakt pielęgniarek i położnych z pacjentami umierającymi wymaga tworzenia programów kształcenia przed i podyplomowego obejmujących treści o umieraniu i śmierci oraz sposobów radzenia sobie z emocjami, ujawniających się w sytuacjach trudnych, niemniej ważnym aspektem w systemie ochrony zdrowia jest zjawisko wypalenia zawodowego i diagnozowania stresu.

Konkluzja i wnioski

Podsumowując stwierdzam, że praca będąca przedmiotem niniejszej recenzji jest cennym, unikalnym i wielokierunkowym źródłem wiedzy na temat : „Przygotowanie pielęgniarek i położnych do radzenia sobie w sytuacji śmierci pacjenta”. Należy podkreślić, że opracowanie teoretyczne, operacjonalizacja metodologiczna, wyniki badań i postulaty stanowią wysoki walor poznawczy, są wyczerpujące i opierają się na właściwie dobranych materiałach źródłowych. Założony przez Doktorantkę cel pracy został zrealizowany. Rozprawa doktorska Pani mgr Marty Kowalenko jest rozwiązaniem oryginalnego zagadnienia naukowego zgodnie z art. 13 ust.1 Ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

W związku z powyższą całościową oceną rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Kowalenko przedkładam Wysokiej Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku pozytywny wniosek o dopuszczenie Pani Magister do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z wyrazami szacunku

Prof. zw. dr hab. n. med. Teresa B. Kulik

